

יהדות

ארצות-הברית

במאה ה-20

יינות ד סיפור

קטלוג

מרכז, 1/10/7

רצף כגון 22/1/1 (הרטר'ם)
הולנד
(27 זקב 1105 5 100)

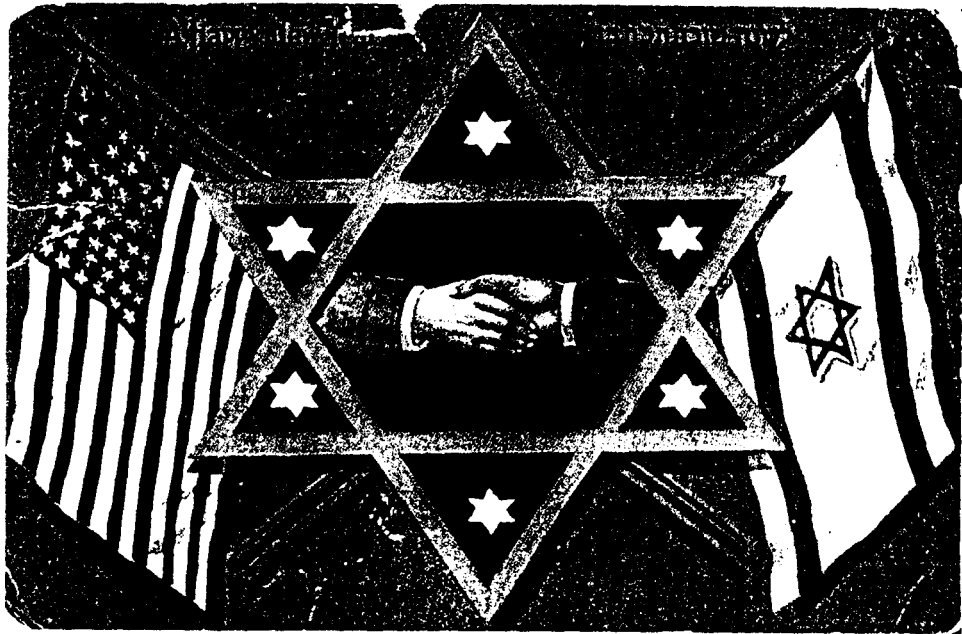
המאה ה-20 היתה עדה להופעתה של יהדות ארצות-הברית בזירה היהודית העולמית. בתחילת המאה היתה ארצות-הברית, עם כמיליון יהודים, המרכז היהודי השלישי בגודלו בעולם, אחרי רוסיה הצארית ואוסטרו-הונגריה. כמחצית מהיהודים בארצות-הברית התגוררו בעיר ניו-יורק לבדה, ועשו אותה לקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם, גדולה ביותר מפי שניים מהקהילה השנייה בגודלה, ורשה. לשם השוואה, במחצית המאה ה-19 היתה ארצות-הברית ביתם של כ-50,000 יהודים בלבד, והאוכלוסייה היהודית בניו-יורק מנתה כ-16,000 נפש. ההגירה סיפקה את חומר הדלק העיקרי לגידול אוכלוסין יוצא דופן זה. ב-1900 יותר מארבעים אחוזים מיהודי ארצות-הברית היו מהגרים חדשים, שהתגוררו עשר שנים או פחות במדינה, וגל ההגירה הגדול ביותר עדיין לא החל. בין השנים 1900 ל-1924 1.75 מיליון יהודים נוספים הגיעו לחופי אמריקה, מרביתם ממזרח אירופה. בעוד שלפני 1900 מניין יהודי ארצות-הברית מעולם לא הגיע אפילו לאחוז אחד מהאוכלוסייה הכללית, ב-1930 מנו היהודים כשלושה וחצי אחוזים מהאוכלוסייה. באותה תקופה היו בארצות-הברית יותר יהודים מאשר נוצרים אפיסקופלים או פרסביטריאנים.

גל הגירה גדול זה שינה באופן משמעותי את אופיה של הקהילה היהודית בארצות-הברית. הרכבה והפיזור הגיאוגרפי שלה עוצבו מחדש. התוצאה היתה ריכוז גדול של יהודים בערי החוף המזרחי, כולל ערים (כמו בוסטון), שבהן לא התגוררו קודם למאה ה-20 יהודים רבים. הדבר הביא לכך שאורגנו מחדש המדיניות וסדרי העדיפויות של יהדות ארצות-הברית. חדרו יסודות חדשים של מסורת, לאומיות וסוציאליזם לתוך חיי הקהילה היהודיים, והם תובלו בקורטוב של תרבות יידיש והליכות-עם של יהודי מזרח אירופה. הקהילה היהודית-אמריקנית שימרה יסודות משמעותיים מהעבר האשכנזי והספרדי שלה, והמשיכה להיות מונהגת במשך כמה עשורים על-ידי יהודים ילידי אמריקה. אולם, בהמשך המאה ה-20 הגיעו לשליטה בקהילה יהודים מזרח אירופים וצאצאיהם. בזכות מספרם והישגיהם, הם העלו את קרנה של הקהילה במדינה ומחוצה לה.

שני אירועים בתחילת המאה ה-20 בישרו על כך שהקהילה היהודית-אמריקנית עומדת להפוך לגורם בעל תרומה מהותית לתרבות ולחינוך היהודיים. ב-1901 יצא לאור בניו-יורק הכרך הראשון של האנציקלופדיה היהודית. היתה זאת העבודה המקורית החשובה ביותר במדעי היהדות, שפורסמה עד אז בשפה האנגלית. התגובה הנלהבת ברחבי העולם היהודי הוכיחה, שארצות-הברית הפכה ל"מרכז רוחני יהודי חדש". לאחר מכן הפכה האנגלית לשפת תקשורת חשובה מתמיד בין יהודי התפוצות, ובסופו של דבר היא החליפה את הגרמנית ואת היידיש. ב-1902 הגיע לאמריקה שניאור זלמן (סולומון) שכטר (Schechter), שעזב את אנגליה במטרה לנהל את הסמינר היהודי התיאולוגי (J.T.S.) של אמריקה. היתה זאת תרומה נוספת לתדמיתה של ארצות-הברית בעיני העולם היהודי. שכטר, מאנשי הרוח היהודים החשובים והרבוגניים ביותר של תקופתו, הגיע לארצות-הברית במטרה להפוך את הסמינר ל"מרכז של מדעי היהדות לשמם". הוא גייס קבוצה של משכילים יהודים צעירים, שהתחנכו באירופה, עבד לצדם והקדיש את שנות חייו האחרונות למשימה של הובלת יהדות ארצות-הברית מהמדבר של חוסר החשיבות אל הארץ המובטחת של מוניטין יהודי תרבותי.

מלחמת-העולם הראשונה סיפקה אישור למעמד החדש של יהדות ארצות-הברית בנושאים הקשורים לעולם היהודי. ארצות-הברית עצמה קיבלה אחריות בינלאומית גדולה יותר בתקופה הזאת, וגם היהודים קיבלו על עצמם אחריות כלל-עולמית. החל מ-1914, הקהילה היהודית-אמריקנית גייסה את משאביה לעזרת הקורבנות היהודים של המלחמה באירופה. הפלגים השונים של הקהילה היהודית-אמריקנית – ילידי המקום, מהגרים, רפורמים, אורתודוקסים, חילונים וסוציאליסטים – שיתפו פעולה במידה שלא נראתה קודם לכן. הם התלכדו והקימו את הגוף, שהפך מאוחר יותר ל"ועדת ההקצבות היהודית-אמריקנית המשותפת" (הגיוינט). בסך הכל, יהודי ארצות-הברית גייסו 63 מיליון דולר בקרנות סיוע במשך-שנות המלחמה, והפכו מעורבים בחיי יהודי אירופה יותר מאי-פעם בעבר. הם אפילו נטחו בוועידת השלום בלורסיי וייצגו בה את האינטרסים היהודיים.

בתקופה זאת החלו יהודי ארצות-הברית למלא תפקיד משמעותי הרבה יותר בתנועה הציונית העולמית. לואיס ד. ברנדייס, עורך-דין ידוע מבוסטון, ומאוחר יותר השופט היהודי הראשון בבית-המשפט העליון, קשר את עצמו רשמית עם הציונות ב-1912. שנתיים מאוחר יותר, הוא הסכים לקבל על עצמו את ראשות התנועה בארצות-הברית. הוא המשיך לתרגם את הציונות למושגים אמריקניים, והיא התפתחה במידה גדולה מאד בכוח אישיותו. אמריקה סיפקה

ארצות-הברית של אמריקה ניתנה מאז ימי הצהרת בלפור אהדה לשאיפות הציוניות בארץ-ישראל גלוית הברכה לשנה החדשה מ-1917 מעידה על ראשית הדבר ליהודי אמריקה היה חכם בעיצובה ובייצובה של תמיכה זו

גם מקלט למנהיגים אירופים ציונים רבים במשך שנות המלחמה. מאוחר יותר, למרות הקרע שהתפתח בין ברנדייס לנשיא ההסתדרות הציונית, חיים וייצמן. נמשכה המעורבות הזקה של יהודי ארצות-הברית בעניינים ציוניים. דבר זה היווה ביטוי נוסף לאחריות המפותחת שלהם לגורלם של היהודים בכל רחבי העולם, שהתעמקה והתרחבה.

מלחמת-העולם הראשונה סיימה את העידן של הגירה יהודית המונית לארצות-הברית. התנאים של תקופת המלחמה ומכסות מגבילות עצרו את השיטפון האנושי הזה. במהרה, לראשונה זה עשורים רבים, מרבית יהודי ארצות-הברית היו ילידי אמריקה. לאחר שבמוקד של החיים היהודיים באמריקה היו במשך שנים בעיות של הגירה וקליטה, נכנסה יהדות ארצות-הברית לתקופה של גיבוש והתייצבות. יכדי המהגרים התקדמו מעלה-מעלה, אל המעמד הבינוני, ועברו לגור בשכונות אופנתיות יותר. הם הקימו מוסדות חדשים – בתי-כנסת, בתי-ספר פרוגרסיביים לעברית וכדומה. ה"אמריקניזציה" הפסיקה להיות נושא לדאגה לקהילה; ההיסטוריה הוכיחה שיהודים ממזרח אירופה יכולים להפוך אמריקנים לחלוטין. השאלה שנשאלה עתה היתה: האם כאמריקנים, הם עדיין יישארו יהודים? הוכנו תוכניות שמטרתן היה להבטיח שהנושא יזכה לעדיפות עליונה בקהילה.

עם התבססות המהגרים וצמיחתו של דור חדש, באה גם מחויבות גדלה לאחדות הקהילה. צאצאיהם של היהודים הוותיקים יותר ממרכז אירופה ושל היהודים החדשים ממזרח אירופה התקרבו כבר אלה לאלה עוד לפני מלחמת-העולם הראשונה. אחרי המלחמה, עם העלייה באנטישמיות באמריקה ובארצות אחרות, ועם האתגרים הכלכליים והחברתיים שהציב השפל הגדול של שנות ה-30 – הואץ התהליך. היהודים שאיראו מאחוריהם את המחלוקות הפנימיות של העולם הישן, והחלו להתלכד לקהילה יהודית אמריקנית במוצהר – לקהילה אשר תנסה, לפחות בחלק מהנושאים, לדבר בקול אחד.

אולם, בריבזמן שהקהילה נמצאה בתהליך של איחוד, היא נקרעה לגורים. החלוקה של היהודים לשלושה זרמים דתיים: אורתודוקסי, קונסרבטיבי ורפורמי – התמסדה והלכה בתקופה זאת. החלוקה האמורה נתנה ביטוי לעימותים פנימיים ממושכים בקהילה על מנהגים, אמונות ועמדות כלפי מסורת ושינוי. הציונות והקומוניזם התגלו כגורמים מפלגים עוד יותר. מכיוון שהם העלו שאלות בסיסיות ביחס למשמעות של החיים היהודיים-אמריקניים וביחס למחויבות של היהודים לארץ שבה הם גרים.

שני מאפיינים של שנות ה-30 ראויים לתשומת לב מיוחדת: הופעתם של יהודים בחיים הציבוריים האמריקניים, ותחילת השגשוג של האינטלקטואלים והסופרים היהודיים-אמריקנים. שתי התופעות העידו, בדרכים שונות, על ההישגים הגדולים של היהודים בתחום החינוך. שתיהן גם בישרו את העלייה של היהודים לפסגת החיים הציבוריים והתרבות באמריקה בתקופה שלאחר מלחמת-העולם השנייה. עם זאת, למרות הדמיון ביניהן, שתי התופעות העידו על

שתי מגמות מנוגדות בחיי היהודים באמריקה. מצד אחד, היהודים ניסו להיכנס למרכזי הכוח וההשפעה האמריקניים. מצד שני, הם שאפו להישאר בחוץ, כמבקרים, כמחפשי פגמים וכתומכים בשוניים מהפכניים.

כשהחלה מלחמת-העולם השנייה, הציגה יהדות ארצות-הברית חזות מעורבת. היא הרגישה כקהילה בביתה באמריקה, והיתה גאה בהישגיה. אולם, היא עדיין לא היתה בטוחה בזהותה ובמעמדה ביחס לקהילות יהודיות אחרות בעולם. בה-בעת היא התמודדה עם עוינות ואפליה אנטישמיות חזקות. עם זאת, בתקופת שלטונו של הנשיא פרנקלין ד. רוזוולט נכנסו יהודים רבים לחיים הציבוריים, יותר מאי פעם בעבר. בעת ההיא, כאשר גייסותיו של היטלר הפכו את הקהילות היהודיות באירופה לאפר, עבר התפקיד של הנהגת העם היהודי אל יהדות אמריקה.

כיצד תפקדה יהדות ארצות-הברית באותן שנים נוראות? האם מנהיגיה עשו די כדי להציל את אחיהם בשעת צרה? שאלות אלו נותרו נושא לוויכוחים קשים בקהילה. יש המאשימים את המנהיגים היהודים דאז, שעשו מעט מדי ומאוחר מדי. המאשימים טוענים, שיהודי אמריקה היו צריכים להפעיל לחץ גדול יותר על הממשל שלהם. הם מצביעים על הזדמנויות שהוחמצו, על פעולות שניתן היה לנקוט כדי להציל חיילים רבים. אחרים מסכמים בעצב, שבמצביאות שהיתה קיימת באותם זמנים, לא ניתן היה לעשות יותר. לפי גישה זאת, סדרי העדיפויות של ארצות-הברית בעת המלחמה, בנוסף ללאומנות ולאנטישמיות הפנימיות – הותירו למנהיגים היהודיים אפשרויות פעולה מעטות, והם עשו ככל יכולתם. האמת, כמובן, נמצאת במקום כלשהו באמצע.

ב-1945, בעקבות ההרס הנורא של המרכזים האירופיים החשובים של היהדות, נותרה יהדות ארצות-הברית ללא מתחרים, והיתה לקהילה היהודית הגדולה, העשירה והחשובה ביותר מבחינה פוליטית בכל העולם. קהילות יהודיות קטנות יותר פנו, במידה גדלה והולכת, ליהדות אמריקה לקבלת הדרכה ותמיכה. כמו כן, אלפי פליטים יהודים פנו לארצות-הברית ורבים מהם הורשו להיכנס, הודות למדיניות הגירה ליברלית יותר. תוך שנים מעטות תרמו מהגרים חדשים אלה לתרבות, למדע ולחיים האינטלקטואליים בארצות-הברית. אחרים, בעיקר היהודים ההונגרים והחסידיים, היוו תרומה מרעננת ליהדות אמריקה, ועזרו להפיח רוח חיים חדשה באורתודוקסיה שלאחר המלחמה.

עם הקמתה ב-1948, הפכה מדינת ישראל למוקד חשוב בחיים ובפילנתרופיה של יהודי אמריקה, ולסמל שסביבו מאוחדים יהודי ארצות-הברית. במקביל, יהודי אמריקה פעלו בשנים שלאחר מלחמת-העולם השנייה במטרה לחזק את החיים היהודיים בארצם שלהם. חמישה נושאים עיקריים מאפיינים את העשורים הראשונים שלאחר המלחמה: ירידה באנטישמיות, מעבר המוני של יהודי אמריקה מהערים אל הפרברים, הופעתו של סולם עדיפויות חדש בקהילה היהודית-אמריקנית המדגיש את ישראל ואת הליברליזם הפוליטי, הגירה פנימית גדולה של יהודים אל "הגורת השמש" האמריקנית (בעיקר לוס אנג'לס ומיאמי), ואופטימיות נלהבת ביחס לקהילה היהודית באמריקה ועתידה.

שגשוג וצמיחה כלכלית, סובלנות גדלה של הציבור לפלורליזם דתי ותרבותי, הישגים לימודיים גבוהים של יהודים ילידי אמריקה, ורצון עז ביותר מצדם של יהודים רבים "לעשות את זה" באמריקה – תרמו כולם במהלך עשורים אלה לעלייה המרשימה של יהודים אמריקנים אל עמדות של סמכות וכבוד בתוך הקהילה האמריקנית הכללית.

מלחמת ששת הימים ביוני 1967 סימנה נקודת מפנה בחייהם של רבים מהיהודים. הפחד המשתק מפני "שואה שנייה", והניצחון שנראה כנס של ישראל הזעירה על מערך של צבאות ערב שהתכונו להשמידה, השפיעו על נימות רגשיות עמוקות אצל יהודי ארצות-הברית. התמיכה הכספית בישראל עלתה באופן חד עם תחילת המלחמה, ויהודים רבים, יותר מאי פעם בעבר, בחרו בשנים אלה לקבוע את ביתם בישראל. בנוסף לכך, לאחר 1967, שטפה מעין תחייה רוחנית את הקהילה היהודית-אמריקנית. רבים הפכו לדתיים בביתם, חלק "נולדו מחדש" והיו לאורתודוקסים. בכל אחת מהתנועות ביהדות אמריקה התעורר עניין מחודש במנהגים דתיים מסורתיים, גברה ההערכה למקורות מיסטיים ורוחניים ועלה הביקוש ללימודים יהודיים.

בתקופה זו נוסדו שתי תנועות בעלות משמעות מרחיקת לכת ביחס ליהודי ארצות-הברית. שתיהן הושפעו מהמאבק האמריקני הפנימי לזכויות האזרח. הראשונה היתה התנועה להצלת יהודי ברית-המועצות. פעילים יהודים-אמריקנים,

בתיאום עם מדינת ישראל, ובצל זיכרונות טריים של השואה, ערכו מסע תעמולה תקיף בסיסמה "שלח את עמי". המסע הוכח בסופו של דבר כמוצלח; בעקבותיו היגרו מאות אלפים מיהודי ברית-המועצות לישראל ולארצות-הברית.

התנועה השנייה, שהוקמה בשנות השישים, היתה הפמיניזם היהודי. התנועה דגלה בשוויון בין המינים ועודדה מעורבות גוברת של נשים בכל הזירות של החיים היהודיים, כולל בבתי-הכנסת. החל מ-1972 נשים הוסמכו לרבנות ואפשרויות חדשות נפתחו בפני נשים במסגרת החינוך היהודי המשגשג. כן התפתחו טקסים ותפילה מיוחדים לנשים. נשים החלו להופיע בעמדות רבות של אחריות קהילתית, שהיו בעבר פתוחות לגברים בלבד. חלו גם שינויים בתפקיד של נשים באורתודוקסיה. כל אלה בהשפעתו של הפמיניזם.

השנים האחרונות של המאה ה-20 מוצאות את הקהילה היהודית-אמריקנית בצומת דרכים בהיסטוריה שלה. מבחינה דמוגרפית, הקהילה קופאת על שמריה. היא לא גדלה באופן ניכר מאז 1960, השיעור שלה באוכלוסייה הכללית של ארצות-הברית נמוך משהיה ב-1920, וצפויה ירידה ממשית בעשורים הבאים. הנושאים החשובים מהעבר, כולל הציונות, אינם עוד מקור השראה וגורם מאחד ליהודי אמריקה.

כיום לא קיימות עוד בעולם קהילות גדולות של יהודים סובלים או נרדפים, שפונים בבקשות עזרה אל הקהילה היהודית-אמריקנית. כתוצאה מכך, יהדות ארצות-הברית פונה פנימה. מחקר, שהראה שיותר יהודים מתחתנים עם בני דתות אחרות מאשר עם בני דתם, עורר את הבעיה המלכדת הנוכחית – הסכנה ל"המשכיות".

בארצות-הברית של שלהי המאה ה-20 יש גידול במספר בתי-הספר היומיים היהודיים. גובר העניין במילגות ללימודים יהודיים, בחינוך יהודי למבוגרים, במנהגים דתיים. יש מספר גדול של בעלי תשובה. תופעות אלו מעוררות תקווה שהתחדשות הינה אפשרית. מצד שני, כששיעור נישואי התערובת בקרב היהודים נשאר גבוה, מחלוקות פנימיות בין היהודים גוברות, וישראל עומדת להחליף את אמריקה כקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם, נראה העתיד חסר ודאות ביותר.

האם המאה שהחלה עם הופעת יהדות ארצות-הברית בזירה היהודית העולמית תסתיים בנסיגתה? בסוף המאה ה-20 שתי מגמות מנוגדות פועלות בו זמנית בתוך החיים היהודיים-אמריקניים: התבוללות וחיוניות מחודשת. השאלה הגדולה היא איזו מבין השתיים תתגלה כדומיננטית ואיזו כאירוע היסטורי שולי.

יהודי אמריקה מתחלקים לקבוצות שונות ומגוונות, ובראשן שלושת הזרמים הדתיים – רפורמים, קונסרבטיבים ואורתודוקסים. בין האורתודוקסים יש חלוקה נוספת, ובעשרות השנים האחרונות צמחו באמריקה חצרות חסידים, בדומה למה שהיה באירופה המזרחית לפני השואה. לוחית רישוי זו בלוס אנג'לס מעידה על העבר הדתי של בעליה.

